

**Lausunto perustuslakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle varmuusvankeutta ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn muuttamista koskevaksi lainsäädännöksi, HE 14/2026 vp**

Kiitän pyynnöstä lausua asiassa ja lausun kunnioittavasti seuraavan.

- 1) Käsiteltävänä olevan hallituksen esityksen tavoitteena on suojata yhteiskuntaa sellaisilta vakaviin rikoksiin syylistyneiltä henkilöiltä, joiden arvioidaan olevan vaarallisia myös tulevaisuudessa. Esitys perustuu pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmaan.
- 2) Tavoitteen saavuttamiseksi hallituksen esityksessä ehdotetaan otettavaksi käyttöön ns. varmuusvankeus. Tämän lisäksi ehdotetaan, että elinkautisvankien vapauttamisharkinnan osalta väkivaltariskin arvioinnista säädettäisiin aiempaa täsmällisemmin. Lisäksi esityksessä ehdotetaan muutoksia viranomaisten tiedonvaihtoa koskeviin säännöksiin. Hallituksen esitykseen sisältyy myös monia liitännäisiä, lähinnä teknisiä, muutoksia. Keskityn lausunnossani lähinnä varmuusvankeuteen, enkä käsittele tietosuojaa koskevia säännöksiä.
- 3) Rikoslain (RL, 39/1889) 2 c luvun 11 §:ssä säädetään, että rikoksentekijä voidaan tuomita yhdistelmärangeistukseen, joka koostuu ehdottomasta vankeudesta ja sitä välittömästi seuraavasta valvonta-ajasta. Vuonna 2018 käyttöön otetun yhdistelmärangeistuksen kohteena ovat vakavien rikosten uusijat, joita on pidettävä erittäin vaarallisena toisten hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Yhdistelmärangeistus on ankara seuraamus, johon ei sovelleta ehdonalaista vapauttamista eikä valvottua koevapautta koskevia säännöksiä. Hallituksen esityksen mukaan yhdistelmärangeistukseen tuomittu voitaisiin jatkossa määrätä varmuusvankeuteen, jos on edelleen olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja varmuusvankeuteen määräämistä on pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden tai vapauden suojelemiseksi.
- 4) Uudessa laissa varmuusvankeudesta säädettäisiin lähemmin seuraamuksen tavoitteista, sisällöstä ja toimeenpanosta sekä varmuusvapaudesta vapautumisesta ja muutoksenhausta. Varmuusvankeudessa ei ole ehdotuksen mukaan kyse varsinaisesti rangeistuksesta vaan pikemminkin turvaamistoimiluonteisesta rikosoikeudellisesta seuraamuksesta, joka voi kuitenkin johtaa hyvinkin pitkään vapaudenriistoon.

5) Varmuusvankeus voidaan nähdä poikkeuksena siitä Suomen rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän lähtökohdasta, jonka mukaan vapaudenriiston perusteena on pidetty ennen kaikkea tekoa ja sen moitittavuutta. Varmuusvankeudessa huomio kiinnittyy arvioon tekijän vaarallisuudesta eli tältä osin tapahtuisi eräänlainen 'kriminaalipoliittinen siirtymä' tekorikosoikeudesta kohti tekijärikosoikeutta. Tässä yhteydessä on kuitenkin todettava, että seuraamusjärjestelmässä on jo aiemminkin annettu merkitystä tekijän vaarallisuudelle. Yllä mainittu yhdistelmärangaistus on yksi osoitus tästä. Yhdistelmärangaistusta edeltävä malli, jossa rangaistus tuomittiin suoritettavaksi kokonaisuudessaan vankilassa, perustui samoin ajatukseen tekijän erityisestä vaarallisuudesta. Nämä molemmat seuraamukset on aikoinaan säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 21/2005 vp ja PeVL 10/2017 vp).

6) Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta tarkastellen keskeiseksi tässä yhteydessä muodostuu se, että varmuusvankeuteen määrittäminen merkitsisi ennalta määrittelemättömän pituista vankilassaoloajan jatkumista. Hallituksen esityksessä tilannetta kuvataan seuraavasti: "[H]allitus etsii välittömästi ratkaisuja, joilla varmistetaan, että yhteiskunnalle ja muiden turvallisuudelle vaarallisimmat vangit eivät vapaudu." (HE 14/2026 vp, s. 7) Tarkoituksena on toisin sanoen, että kaikkein vaarallisimpien vankien kohdalla vapaudenriistoa voidaan jatkaa niin kauan kuin heidät arvioidaan vaarallisiksi.

7) Aluksi voidaan todeta, että perustuslakivaliokunta on lähtenyt vakiintuneesti siitä, että lainsäätäjällä on suhteellisen väljä liikkumavara mitä tulee rangaistusjärjestelmän kehittämiseen. Perustuslain säätäjän tavoitteena ei toisin sanoen ole pidetty rangaistusjärjestelmän yleisen kehittämisen kontrollia. Lainsäätäjän harkintamarginaaliin kohdistuu kuitenkin rajoituksia sekä perustuslaista että Suomea sitovista kansainvälisistä velvoitteista. Tämä johtuu siitä, että rikossäännökset rangaistusseuraamuksineen muodostavat yhtäältä perusoikeuksien rajoituksia ja toisaalta myös keinoja, joiden avulla oikeusjärjestys antaa turvaa perusoikeuksille (PeVL 23/1997 vp, s. 2-3; PeVL 9/2016 vp, s. 6; PeVL 56/2018 vp, s. 2; PeVL 37/2024 vp, kappale 5).

8) Perustuslakivaliokunta on myös vakiintuneesti katsonut, että rangaistussäännösten tulee täyttää perusoikeuden rajoittamiselle asetettavat yleiset edellytykset ja yksittäisistä perusoikeussäännöksistä mahdollisesti johtuvat erityiset edellytykset (PeVL 48/2017 vp, s. 7-8; PeVL 56/2018 vp, s. 2 ja PeVL 37/2024 vp, kappale 3). Sama pätee rikosoikeudelliseen rangaistusjärjestelmään tehtäviin muutoksiin, sillä kriminalisoinneilla ja rangaistuksilla on olennainen yhteys, onhan rangaistukset on asetettu nimenomaan tukemaan ja tehostamaan kieltoja (ks. PeVL 9/2016 vp, s. 4).

9) Rangaistussäännöksille ja seuraamuksille on siten kyettävä esittämään painava yhteiskunnallinen ja perusoikeusjärjestelmän näkökulmasta hyväksyttävä peruste. Tässä yhteydessä on otettava huomioon, että perus- ja ihmisoikeuksien tehokas suoja saattaa

myös edellyttää rikosoikeudelliseen järjestelmään turvautumista (PeVL 23/1997 vp, s. 3 ja PeVL 6/2014 vp, s. 2). Tätä ajatusta tukee myös perustuslain (PL, 731/1999, PL) 22 §, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

10) Hallituksen esityksen mukaan varmuusvankeus pyrkii suojaamaan ihmisiä vakavilta henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavilta rikoksilta. Kyse on PL 7 §:n 1 momentissa säädetystä jokaisen oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Valtiolla on perus- ja ihmisoikeuksiin palautuva velvollisuus suojata tämänkaltaisia oikeushyviä loukkauksilta (ks. esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) tuomio [suuri jaosto], *Vinter and Others v UK*, 9.7.2013, kappale 108). Tätä taustaa vasten voidaan katsoa, että lähtökohtaisesti uudelle seuraamukselle on esitettävissä painava yhteiskunnallinen ja perusoikeusjärjestelmän näkökulmasta hyväksyttävä peruste.

11) PL 7 §:n 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Tässä yhteydessä merkityksellinen on myös PL 7 §:n 2 momentti, jossa säädetään, että ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Samat oikeudet tunnustetaan myös Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa (ks. erit. Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) artikkelit 5, 3 ja 2 sekä 6. ja 13. lisäpöytäkirja ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (KP-sopimus) artikkelit 6, 7 ja 9). Oikeudet turvataan myös Euroopan unionin (EU) perusoikeuskirjassa (ks. artikkelit 4 ja 6).

12) PL 8 §:ssä säädettyyn rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen, joka sitoo Suomea myös kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden välityksellä, sisältyy lisäksi vaatimus rikoksesta seuraavien rangaistusten määrittämisestä laissa (ks. HE 309/1993 vp, s. 50; PeVL 34/2004 vp, s. 2; PeVL 21/2005 vp, s. 5 ja PeVL 30/2010 vp, s. 4; ks. myös EIS artikla 7; KP-sopimuksen 15 artikla ja EU:n perusoikeuskirjan 49 artikla).

13) Kansainväliset ihmisoikeussopimukset eivät aseta yksityiskohtaisia vaatimuksia seuraamusjärjestelmälle, kunhan järjestelmä ei ole ristiriidassa sopimukseen sisältyvien periaatteiden kanssa. Tärkeää on, että rangaistusjärjestelmä kunnioittaa vankien ihmisarvoa ja että rangaistus tai muu seuraamus ei ole vastoin kidutuksen, epäinhimillisen tai julman kohtelun kieltoa. Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä on siten pitkälti kansallisen lainsäätäjän määrättävissä.

14) Perustuslakivaliokunta on tulkintakäytännössään lähtenyt siitä, että rangaistusseuraamusten ankaruuden on oltava oikeassa suhteessa teon moitittavuuteen ja lisäksi rangaistusjärjestelmän tulee myös kokonaisuudessaan täyttää suhteellisuuden vaatimukset (PeVL 16/2013 vp, s. 2; PeVL 56/2014 vp, s. 3 ja PeVL 9/2016 vp, s. 2 ja PeVL 37/2024 vp, kappale 3).

15) Perustuslakivaliokunta on arvioinut hiljattain perustellun rangaistustason määräytymistä lausunnossaan ehdonalaista vapauttamista koskevista lakimuutoksista (PeVL 37/2024 vp). Valiokunta totesi ensinnäkin, omaan käytäntöönsä viitaten, että rangaistusjärjestelmän yleisesti tunnustettuna tavoitteena on rikosten ehkäiseminen sekä rikosten ja niiden kontrollista aiheutuvien kärsimysten ja kustannusten minimoiminen sekä niiden oikeudenmukainen jakaminen eri osapuolten kesken. Valiokunnan mukaan lainsäätäjän tehtävänä on muotoilla rangaistusjärjestelmän osatekijät siten, että se kykenee täyttämään nämä tavoitteet mahdollisimman hyvin. Perustuslakivaliokunnan mukaan perusteltu rangaistustaso määräytyy "oikeudenmukaisuusnäkökohtien ohella sen mukaan, kuinka hyvin rangaistusten avulla kyetään ehkäisemään rikoksia, millaista yhteiskunnallista ja yksilöllistä rasitusta ja kärsimystä tuon järjestelmän soveltaminen tuottaa sekä mitkä muut keinot yhteiskunnalla olisi käytössään samaan päämäärään pyrittäessä." (PeVL 37/2024 vp, kappale 4; ks. myös PeVL 9/2016 vp, s. 2-3).

16) Varmuusvankeus on luonteeltaan turvaamistoimenpide, mutta se voidaan rinnastaa rangaistukseen, kuten hallituksen esityksessä on perustellusti esitetty. Varmuusvankeuden suhteellisuuden ja oikeasuhtaisuuden osalta lähtökohdaksi voidaan ottaa elinkautinen vankeusrangaistus, joka muistuttaa tietyiltä osin varmuusvankeutta. Molemmissa on kyse ankarasta seuraamuksesta ja vapautuminen on harkinnanvaraista.

17) EIT on oikeuskäytännössään vahvistanut, että päätökset vankeusrangaistusten sopivasta pituudesta kuuluvat sopimusvaltioiden harkintamarginaaliin (ks. esim. EIT, *Vinter and Others v. UK* (suuri jaosto, 9.7.2013, kappaleet 104-105 viitteineen). EIT on samoin katsonut, että sopimusvaltioilla on vapaus määrätä aikuisille elinkautinen vankeusrangaistus erityisen vakavista rikoksista, kuten esimerkiksi murhasta. Elinkautinen tuomio voi kuitenkin nostaa esiin kysymyksen EIS:n 3 artiklan soveltuvuudesta (kidutuksen, epäinhimillisen ja julman kohtelun kielto). Olennainen tekijä arvioinnissa on EIT:n mukaan se, onko elinkautinen ns. jakamaton (*irreducible*) eli sellainen, jota ei voi kumota. Jos kansallinen laki mahdollistaa elinkautisen tuomion muuttamisen, päättämisen, ehdollisen vapauttamisen tai tuomitun armahduksen, tämä riittää täyttämään 3 artiklan edellytykset (EIT, *Vinter ja muut vastaan UK* [suuri jaosto], 9.7.2013, kappaleet 106-109 viitteineen).

18) Tässä yhteydessä huomionarvoista on, että EIT on korostanut, että 3 artiklan kynnys ei ylitä, jos esimerkiksi elinkautisella vangilla olisi kansallisen lain mukaan oikeus tulla

harkinnanvaraisesti vapautettavaksi, mutta tämä on evätty sillä perusteella, että vanki on yhteiskunnalle vaarallinen. EIT on perustellut tätä sillä, että valtioilla on yleissopimuksen mukaan velvollisuus ryhtyä toimiin yleisön suojelemiseksi väkivaltarikoksilta, eikä sopimus kiellä valtioita asettamasta vakavasta rikoksesta tuomittua henkilöä määräämättömään rangaistukseen yleisön suojelemiseksi. Tämä koskee erityisesti niitä tilanteita, joissa henkilö on tuomittu murhasta tai muista vakavista rikoksista. Se seikka, että tällaiset vangit ovat saattaneet olla jo pitkään vangittuina, ei vähennä valtion aktiivista velvollisuutta suojella yleisöä. EIT:n mukaan valtiot täyttävät tämän velvollisuuden jatkamalla elinkautisten vankien vapausrangaistusta niin kauan kuin he pysyvät vaarallisina (ks. EIT, *Vinter ja muut vastaan UK* [suuri jaosto], 9.7.2013, kappale 108 viitteineen).

19) EIT:n oikeuskäytännön valossa hallituksen esityksessä esitetty muutos väkivaltariskin lisäämisestä RL 2 c luvun 10 §:n 3 momenttiin vaikuttaisi näin ollen ongelmattomalta. Lisäksi on huomattava, että kyseessä olisi nykyisen käytännön kirjaaminen lakiin, mikä on lainsäädäntöä selkeyttävä ratkaisu.

20) Olen edellä lähtenyt tarkastelussani liikkeelle elinkautisesta vankeusrangaistuksesta. Ehdotetulla varmuusvankeudella ja elinkautisella vankeusrangaistuksella on kuitenkin tietty ero. Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittu tietää tuomitsemishetkellä, että hänen rangaistuksensa pituus on elinkautinen ja että hänen vapautumisensa on kiinni rikoslain 2 c luvun 10 §:ään kirjatusta ehdoista. Yhdistelmä rangaistus koostuisi ehdotuksen mukaan (ehdotettu uusi RL 2 c luvun 11 §) *vähintään* rangaistuksen määräämisestä säädettyjen säännösten mukaan mitattavasta ehdottomasta vankeudesta ja sitä välittömästi seuraavasta valvonta-ajasta. Rikoksentekijä ei siten rangaistuksen tuomitsemishetkellä tietäisi, miten pitkä vapaudenriisto häntä odottaa. Lainkohdan mukaan tuomittu vapautuisi valvonta-ajalle vankeusajan jälkeen, jollei syyttäjä ole hakenut häntä varmuusvankeuteen RL 2 c luvun 11 a §:n mukaisesti.

21) Perustuslakivaliokunta on aiemmin pitänyt jossain määrin ongelmallisena sellaista rikosoikeudellista sääntelyratkaisua, joka johtaa siihen, että rikoksesta seuraavan rangaistuksen enimmäispituus ei ilmene tekoa koskevasta rangaistussäännöksestä. Samalla valiokunta on kuitenkin todennut, että tämänkaltaisen ratkaisu on mahdollinen, kunhan se on laissa täsmällisesti säännelty (PeVL 10/2017 vp, s. 4).

22) RL 2 c luvun 11 a §:n mukaan yhdistelmä rangaistukseen tuomittu voidaan tuomita varmuusrangaistukseen, jos on olemassa *ilmeinen* vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja varmuusvankeuteen määräämistä on pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden tai vapauden suojelemiseksi. Helsingin hovioikeus päättää varmuusvankeuteen määräämisestä syyttäjän hakemuksesta.

23) RL 2 c luvun 11 a §:ään ehdotetaan kirjattavaksi ne seikat, jotka on otettava huomioon, kun harkitaan varmuusvankeutta. Harkinnassa on otettava huomioon tuomitusta tehtävä uusimisriskiarvio ja tuomitun aiempi rikollisuus. Tämän lisäksi on arvioitava, onko vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä konkreettisten uhkausten johdosta olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja konkreettisiin uhkauksiin tai vangin käyttäytymiseen. Lisäksi harkinnassa otettaisiin huomioon rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen. Kyse olisi siten kokonaisharkinnasta, jonka tekee tuomioistuin.

24) Kuten aiemmin on jo mainittu, laissa varmuusvankeudesta säädettäisiin tarkemmin varmuusvankeuden tavoitteista, sisällöstä ja toimeenpanosta sekä varmuusvapaudesta vapautumisesta ja muutoksenhausta. Lain 2 §:n mukaan varmuusvankeuden tarkoituksena on yhtäältä suojella muiden henkeä, terveyttä ja vapautta silloin, kun on olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyisi uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Toisaalta varmuusvankeuden julkilausuttuna tavoitteena on myös lisätä varmuusvankeuteen määrätyn valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä hänen elämänhallintaansa ja vähentämällä hänen riskiään syyllistyä uuteen rikokseen.

25) Varmuusvankeuteen määrääminen olisi moniportainen prosessi. Aloitteen tekisi lakiin kirjattujen edellytysten täytyessä Rikosseuraamuslaitos, jonka tulisi laatia selvitys syyttäjälle (uuden lain 4 §). Syyttäjän tulisi tämän jälkeen kiireellisesti arvioida täyttyvätkö varmuusvankeuden edellytykset ja jos näin olisi, hänen tulisi viipymättä saattaa asia Helsingin hovioikeuden ratkaistavaksi (5 §). Laissa säädettäisiin myös tarkasti hovioikeudessa sovellettavasta menettelystä sekä varmuusvankeuteen määräämisen että vapauttamisen osalta (6 § ja 11 §). Näihin päätöksiin voisi hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta valittamalla, jos korkein oikeus antaisi valitusluvan.

26) Varmuusvankeuden toimeenpanosta säädetään samoin laissa. Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön olisi säännöllisesti yhteistyössä arvioitava varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Jos tällaista riskiä ei enää olisi, Rikosseuraamuslaitoksen olisi viipymättä tehtävä hakemus varmuusvankeuteen määrätyn vapauttamisesta Helsingin hovioikeudelle. Rikosseuraamusviraston ja Vankiterveydenhuollon yksikön olisi myös yhteistyössä järjestettävä varmuusvankeuden aikana toimia, joiden tavoitteena on vähentää varmuusvankeuteen määrätyn riskiä syyllistyä uuteen henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen (9 §).

27) Varmuusvankeuteen määrätty voisi lain 10 §:n mukaan hakea vapauttamista Helsingin hovioikeudelta aikaisintaan, kun vuosi on kulunut varmuusvankeuteen määräämisestä. Jos varmuusvankeuteen määrätty ei päästetä ehdonlaiseen

vapauteen, asia voidaan saattaa hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi aikaisintaan vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä.

28) Yllä kohdissa 22-27 kuvaamani lainkohdat vaikuttavat mielestäni täsmällisiltä ja tarkkarajaisilta. Lisäksi asiassa on turvattu oikeusturvanäkökohdat. Menettelyn 'heikoimman lenkin' muodostaa vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointi. Kyseessä on tulevaisuuden ennakointi, joka on aina epävarmaa. Hallituksen esityksessä tuodaankin avoimesti esiin niitä epävarmuuksia, joita väkivaltariskin arvioimiseen liittyy (ks. erit. luku 2.4.1). Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta käsin on tilanne, jossa vankeutta jatkettaisiin oletetun rikollisuuden perusteella, mikä on luonnollisesti ongelmallista. Vaarallisuusarviot ovat yksilötasolla epätarkkoja ja väestötasollakin vain kohtalaisen luotettavia (ks. Tolvanen Matti et al., Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 22). Keskeisimpinä väkivaltaista käyttäytymistä ennustavina tekijöinä on tutkimuksessa nostettu esiin aikaisempi väkivaltaisuus, psykopatia ja päihteiden käyttö (Eronen Markku et al., Vaarallisuuden arviointi, Duodecim 2007; 123(19): 2375-80). Erityisen hankalaa olisi siten arvioida ensikertalaisten vaarallisuutta, minkä hallituksen esitys tekee myös mahdolliseksi.

29) Vaarallisuusarvion epätarkkuuden merkitystä lieventää jossain määrin se, että väkivaltariskin arviointi muodostaisi vain osan kokonaisarviota. Vaarallisuuden pitäisi lisäksi olla ilmeistä, jotta seuraamus voitaisiin määrätä eli kynnys olisi korkea. Lakiin olisi myös Rikosseuraamusvirastolle asetettu velvollisuus reagoida välittömästi, jos varmuusvankeuteen määrättyä ei enää pidettäisi vaarallisena. Lisäksi varmuusvankeuteen liittyisi vuosittainen mahdollisuus hakea vapauttamista. Menettelyssä olisi samoin mukana useita asiantuntevia tahoja: Rikosseuraamusvirasto, Vankiterveydenhuollon yksiköt, syyttäjä, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos lausujana ja Helsingin hovioikeus. Kaikesta tästä huolimatta on olemassa tietty riski siitä, että oletus vaarallisuudesta ei pidä paikkansa.

30) Edellä esitetyn vastapainoksi voidaan esittää yllä kohdassa 9, 10 ja 18 esitetyt painavat näkökohdat, joiden nojalla valtiolla on velvollisuus velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin yleisön suojelemiseksi väkivaltarikoksilta. Tilanteessa ovat näin ollen vastakkain yhtäältä riski siitä, että henkilöltä riistetään vapaus, vaikka hän ei ole vaarallinen ja toisaalta riski siitä, että henkilö vapauduttuaan syyllistyy vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen. Kyse on nähdäkseni siitä, mikä riski yhteiskunnassa halutaan ottaa. Sen lopullinen punnitseminen kuuluu mielestäni demokraattisesti valitulle eduskunnalle, ei yksittäiselle asiantuntijalle.

31) Yhdistelmärankaistusta voidaan soveltaa myös nuoriin rikoksentekijöihin. Hallituksen esityksen mukaan varmuusvankeus koskisi myös nuoria rikoksentekijöitä, joskin esityksessä korostetaan useassa kohdin, että tämän tulisi olla poikkeuksellista. Aluksi

totean, että en pidä hallituksen esityksen lapsivaikutusten arviointia järkevänä perusteellisenä. Lapsen oikeuksien sopimuksen (LOS) kokoavia ja läpileikkaavia artikloita ei käsitellä, vaikka niiden tulisi ohjata koko sopimuksen tulkintaa. Näistä olennaisia ovat tässä yhteydessä erityisesti 3 artikla ja 6 artikla. Ensinnä mainitun mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai *lainsäädäntöelimien* toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. LOS 6 artikla puolestaan velvoittaa sopimusvaltioita varmistamaan lapsen oikeuden elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen. Lapsen kehittämisessä on kyse yhtäältä lapsen kehityksen varmistamisesta kohti aikuisuutta ja parhaiden mahdollisten olosuhteiden järjestämisestä lapsen nykyistä elämää varten.

32) Nuorten rikoksentekijöiden asemaa on siis tarkasteltava erityisesti lapsen oikeuksien sopimuksen valossa. LOS 37 artiklan mukaan sopimusvaltiot takaavat ensinnäkin, että elinkautista tuomiota ilman vapauttämismahdollisuutta ei tule langettaa alle 18-vuotiaana tehdyistä rikoksista. Sen lisäksi artiklan b kohdassa todetaan, että lapsen pidättämisessä, muussa vapaudenriistossa tai vangitsemisessä tulee noudattaa lakia ja näihin toimiin on turvauduttava vasta viimeisenä ja *mahdollisimman lyhytaikaisena* keinona. Perustuslakivaliokunta on samoin suhtautunut kriittisesti sellaisiin lakimuutoksiin, joiden seurauksena lapsiin sovellettaviksi tulevat säännökset johtavat tosiasiallisten vapaudenmenetyksien pitenemiseen (PeVL 21/2005 vp, s. 4 ja PeVL 56/2018 vp, s. 2).

33) Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 24 on edelleen todettu, että ketään lasta, joka rikokseen syyllistyessään oli alle 18-vuotias, ei pitäisi tuomita elinkautiseen vankeusrangaistukseen ilman vapauttamis- tai armahdusmahdollisuutta. Vankeusajan tulisi olla huomattavasti lyhyempi kuin aikuisten kohdalla ja vapautumismahdollisuutta tulisi harkita säännöllisesti uudestaan. Komitea on myös nostanut esiin kidutusta ja muuta julmaa, epäinhimillistä ja halventavaa kohtelua tai rangaistusta käsittelevän erityisraportin vuonna 2015 julkaiseman raportin, jonka mukaan elinkautinen vankeusrangaistus ja pitkät rangaistukset, kuten peräkkäiset rangaistukset, ovat selvästi suhteettomia ja siten julmia, epäinhimillisiä ja halventavia, kun ne kohdistuvat lapseen (ks. A/HRC/28/68, 74 kohta). Lapsen oikeuksien komitea onkin suositellut painokkaasti, että sopimusvaltiot poistavat kaikki elinkautisen vankeusrangaistuksen muodot ja myös rangaistukset, *joiden kesto ei ole määritelty*, kaikilta rikoksilta, joita ovat tehneet rikoksentekohetkellä alle 18-vuotiaat henkilöt (LOS, Yleiskommentti nro 24 (2019), 81 kohta).

34) Varmuusvankeuden määrittäminen teosta, jonka on tehnyt rikoksentekohetkellä alle 18-vuotias henkilö, on siten lapsen oikeuksien komitean kannan vastainen lähtökohta. Sitä ei hälvennä se seikka, että varmuusvankeuteen tuomittaessa henkilö ei enää olisi

nuori rikoksentekijä: olennaista on rikoksentekohetki. Lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta parempi vaihtoehto olisi malli, jossa varmuusrangaistusta ei määrätä silloin, kun henkilö on ollut rikoksentekohetkellä alle 18-vuotias. Tähän voidaan lisätä se, että ennusteet vaarallisuudesta ovat erittäin epätarkkoja silloin, kun kyseessä on kehittyvä nuori. Määrittelemättömän vapaudenriiston uhka on lisäksi nuoren rikoksentekijän kohdalla lähtökohtaisesti raskaampi seuraamus kuin aikuisen kohdalla. Jo pelkkä tällainen uhka vie nuorelta tulevaisuudennäkymät ja mahdollisuuden kehittyä tavalla, joka on oman tulkintani mukaan julmaa ja epäinhimillistä. En siten voi yhtyä hallituksen esityksen johtopäätöksiin, joissa todetaan, että "Voidaan kuitenkin pitää perusteltuna, että yhteiskunnan suojelun tarve on mahdollista asettaa nuoren iän vaatiman erityiskohtelun edelle niissä erittäin poikkeuksellisissa tapauksissa, joissa tuomittavana oleva teko on vakava ja erityisesti jos alaikäinen on ehtinyt syyllistyä useisiin vakaviin rikoksiin." (HE 14/2026 vp, s. 124)

35) EIT:n oikeuskäytännön nojalla on pääteltävissä, että elinkautisvangeille on annettava tosiasiallinen mahdollisuus kuntoutukseen, jonka avulla hän voi saada valmiudet palata yhteiskuntaan. Jos tällaista mahdollisuutta ei ole, rangaistus loukkaa vangin ihmisarvoa. Kyse on valtion velvollisuudesta antaa keinot, joilla kuntoutustavoitteeseen voidaan päästä, valtiolta ei kuitenkaan edellytetä, että vanki ylittää tähän tavoitteeseen (EIT, *Marcello Viola v. Italy*, 13.6.2019, kappaleet 113 ja 136 viitteineen).

36) Varmuusvankeudella on tätä taustaa vasten oltava sellainen sisältö, jonka tavoitteena on rikoksentekijän sopeuttaminen yhteiskuntaan. Tässä yhteydessä on syytä nostaa esiin se seikka, että tällä hetkellä Suomen vankiloissa on ns. yliasutusta ja muun muassa Eduskunnan oikeusasiamiehen kantelu- ja tarkastushavainnoista on pääteltävissä, että vankilat eivät kykene vastaamaan kaikkiin niihin velvoitteisiin, joista vankeuslaissa (767/2005) on säädetty (ks. esim. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2024, s. 168-170). Yliasutus muodostaa riskin muun muassa kuntoutustavoitteen toteutumisen kannalta. Tämä riski on syytä tiedostaa ja toimia, jotta voidaan välttää yliasutuksen mukanaan tuomat perus- ja ihmisoikeusongelmat.

Turussa 18.3.2026

*Elina Pirjatanniemi*

Elina Pirjatanniemi